

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI”

mavzusidagi III xalqaro ilmiy-nazariy va
amaliy anjuman materiallari

2026-yil 12-fevral

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O‘ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

BOBUR NOMLI XALQARO JAMOAT FONDI

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR
MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA
MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI**

III xalqaro ilmiy-nazariy va amaliy anjuman materiallari

Toshkent – 2026

“BOBURNOMA”DA ARXAIZMLAR: LINGVISTIK TALQIN VA TARJIMA TAHLILI

ARCHAISMS IN “BABURNAMA”: LINGUISTIC INTERPRETATION AND TRANSLATION ANALYSIS

Fazilat Xabibullayeva Xabibullo qizi

Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti 2-kurs tayanch doktoranti

E-mail: fazilatxhabibullaeva11@gmail.com

ORCID: 0009-0009-2974-7873

DOI: [10.52773/tsuull.conf.2026./UTWX9299](https://doi.org/10.52773/tsuull.conf.2026./UTWX9299)

Annotatsiya. Mazkur tezis ishida Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asarida qo‘llanilgan arxaik leksik birliklarning adabiy-lingvistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Arxaizmlarning badiiy matndagi funksional vazifasi, tarixiy kolorit yaratishdagi o‘rni hamda zamonaviy tilshunoslik va tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan talqini yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Boburnoma, arxaizm, adabiy-lingvistik talqin, tarixiy leksika, tarjimashunoslik.

Annotation. This article analyzes the literary and linguistic features of archaic lexical units used in Zahiriddin Muhammad Babur’s “Baburnama”. Special attention is paid to the functional role of archaisms in literary discourse, their contribution to historical coloring, and their interpretation from the perspective of modern linguistics and translation studies.

Keywords: Baburnama, archaism, literary-linguistic interpretation, historical lexicon, translation studies.

“Boburnoma” tilining muhim xususiyatlaridan biri unda arxaik leksik birliklarning faol qo‘llanishidir. Ushbu birliklar Bobur tasvirlayotgan davr voqeligini badiiy jihatdan jonlantirishga xizmat qiladi. Arxaizmlar asarda nafaqat nominativ vazifani bajaradi, balki muallif nutqining tarixiy-estetik ohangini belgilaydi. Quyida “Boburnoma” matnidan olingan ayrim parchalar asosida arxaizmlarning adabiy-lingvistik xususiyatlarini tahlilga tortamiz.

1-misol: “ЙИҒИН” arxaizmi

Asliyat: «Бу иш учун беклар ва амирлар йиғин қилди» [Bobur, 2002:147].

Bu parchada kelgan “йиғин” so‘zi hozirgi o‘zbek adabiy tilida “yig‘ilish” shaklida qo‘llanadi. Biroq Bobur matnida u o‘zining qadimgi shakli bilan ishlatilgan. Ushbu arxaik shakl matnga tarixiy rang bag‘ishlab, rasmiy-siyosiy vaziyatni ifodalashda muhim rol o‘ynaydi. Tilshunoslik nuqtayi nazaridan, bu holat leksik arxaizmga misol bo‘lib, shaklan eskirgan, ammo mazmunan saqlanib qolgan birlik sifatida talqin qilinadi. Bunday birliklar badiiy matnda davr ruhini tiklashga xizmat qiladi [Amonov, 2020].

2-misol: “Черик” arxaizmi

Aslyat: «*Черикни тартиб била қўзгатдик*» [Bobur, 2002:201].

“Черик” so‘zi hozirgi adabiy tilda deyarli ishlatilmaydi va “qo‘shin”, “askarlar” ma’nosini bildiradi. Bu birlik Bobur matnida harbiy-siyosiy voqelikni ifodalovchi muhim arxaizm sifatida namoyon bo‘ladi. Adabiy-lingvistik jihatdan, “черик” so‘zi matnda qisqa, lo‘nda va aniq ifoda yaratadi. Zamonaviy ekvivalent bilan almashtirilganda, “Boburnoma” matnining tarixiy uslubi sezilarli darajada yo‘qolishi mumkin. Shu bois arxaik birlik bu yerda muallif uslubining ajralmas qismi hisoblanadi [Bobur, 2002].

Zamonaviy tilshunoslik va tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan talqin

Zamonaviy tilshunoslikda “Boburnoma”dagi arxaizmlar faqat tarixiy hodisa sifatida emas, balki badiiy-estetik kategoriya sifatida ham qaralmoqda. M. Amonov Bobur matnining lingvistik tuzilishini tahlil qilar ekan, undagi arxaik birliklar semantik zichlik va uslubiy ixchamlikni ta’minlashini ta’kidlaydi [Amonov, 2020].

Tarjimashunoslikda esa arxaizmlar alohida muammo tug‘diradi. G‘.Salomovning ta’kidlashicha, tarixiy va milliy rangga ega birliklarni tarjimada to‘liq yo‘qotish asarning badiiy qiymatini pasaytiradi [Salomov, 1983]. Shuningdek, Sh. Isakova badiiy tarjimada milliylik va tarixiylikni saqlash masalasi muallif uslubi va davr koloritini yetkazishda hal qiluvchi omil ekanini ta’kidlaydi [Isakova, 2004]. Shu sababli “Boburnoma” tarjimalarida arxaizmlarni saqlash yoki izoh bilan berish ko‘pincha maqbul yechim sifatida qaraladi.

“Boburnoma” arxaizmlarining A. Beverij tarjimasida ifodalanishi

1. “ЙИҒИН” arxaizmining tarjimasida

Bobur matnida **ЙИҒИН** so‘zi rasmiy-siyosiy mazmunga ega bo‘lib, muayyan ijtimoiy guruh vakillarining yig‘ilishini bildiradi. Beverij tarjimasida mazkur birlik funksional ekvivalentlik orqali — *assembly* yoki *meeting* kabi umumiy leksik birlik bilan ifodalangan.

Bu yerda tarjimon tarixiy shaklni emas, balki **funksional ma’noni** ustuvor qo‘yadi. Natijada matn mazmunan tushunarli bo‘ladi, biroq leksik arxaiklik darajasi pasayadi. Bu yondashuv Beverij tarjimasida ba’zan **readability (tushunarlilik)** tamoyili manba til tarixiy shaklidan ustun qo‘yilganini ko‘rsatadi.

2. “Черик” arxaizmining tarjimasida

Черик so‘zi Bobur matnida harbiy birlikni bildiruvchi arxaizm bo‘lib, zamonaviy o‘zbek tilida deyarli qo‘llanilmaydi. Beveridge tarjimasida mazkur birlik odatda *troops* yoki *soldiers* kabi umumiy harbiy terminlar bilan beriladi.

Bu holat **generalization (umumlashtirish)** strategiyasiga misol bo‘lib, harbiy terminologiyaning tarixiy rangini qisman yo‘qotadi. Shu bilan birga, tarjimon matnning narrativ soddaligini saqlaydi. A.Beverij tarjimasida “Boburnoma” arxaizmlari turlicha strategiyalar asosida ifodalanadi: diniy terminlar asosan saqlanadi, siyosiy va harbiy arxaizmlar esa ko‘pincha funksional ekvivalent yoki umumlashtirish orqali beriladi. Bu holat tarjimonning ilmiy-

ma'rifiy yondashuvi bilan birga, ingliz o'quvchisi uchun matnni tushunarli qilishga intilganini ko'rsatadi. Shu jihatdan, Beverij tarjimasi tarixiy koloritni saqlash va o'qish qulayligi o'rtasida muvozanat topishga uringan tarjima sifatida baholanadi.

Xulosa. Tahlil shuni ko'rsatadiki, “Boburnoma”dagi arxaik leksik birliklar asarning adabiy-lingvistik qimmatini belgilovchi muhim omillardan biridir. Ular Bobur tilining tarixiy va badiiy xususiyatlarini namoyon etadi hamda matnga chuqur estetik ma'no yuklaydi. Zamonaviy tilshunoslik va tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan bu birliklarni o'rganish Bobur merosini yanada to'liq anglash imkonini beradi.

Adabiyotlar:

1. Захириддин Муҳаммад Бобур. Бобурнома. – Т.: Шарқ, 2002. – 335 б.
2. Амонов М.У. “Бобурнома”даги изофий бирикмаларнинг лисоний тадқиқи. Филол. фан. фалс. док.ри дисс. (PhD). – 2020.
3. Исакова Ш. Бадий таржимада миллийлик ва тарихийликнинг акс этиши: Филол. фан. ном. ... дисс. автореф. – Т., 2004.
4. Саломов Ғ. Таржима назарияси асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1983. – 232 б.